

ŞƏRQŞÜNASLIQ

UOT 8134

FARS DİLİNDƏKİ AZƏRBAYCAN ALINMALARININ
FONEM DƏYİŞMƏLƏRİ

Ə.B.MƏMMƏDOVA
Bakı Dövlət Universiteti
kamillik@mail.ru

Fars dilinin leksikası onun tarixi inkişafı boyunca bir çox dəyişikliklərə uğramışdır. Başqa dillərdən alınan sözlər hesabına dil leksik fondunu genişləndirmişdir. "Fars dilindəki Azərbaycan alınmalarının fonem dəyişmələri" adlı məqalədə imkan daxilində fars dilinə keçən sözlərdəki Azərbaycan dilinə məxsus fars dilində olmayan saitlərinin dəyişmə sxemi, fonemlərin fars dilində hansı sait fonemlərə dəyişməsi, adaptasiya olması araşdırılmışdır.

Açar sözlər: Azərbaycan dili, fars dili, saitlər, fonem, alınma söz, dəyişilmə

Dünya xalqları arasında tarix boyu sıx qonşuluq, ictimai-siyasi, iqtisadi, elmi-texniki, mədəniyyət səviyyəsində əlaqə və münasibətlər mövcud olmuşdur. Zaman keçdikcə bu münasibətlərin inkişaf dairəsi daha da genişlənməmişdir. Xalqlar arasında bu sahədə yaranmış əməkdaşlıq dillərin bir-birinə qarşılıqlı təsirinə və inkişafına şərait yaratmışdır. Bir dildən digər dilə alınma sözlərin keçməsi və rolu barədə dillərin lüğət tərkibinin zənginləşməsində xalqlar arasında yaranan əlaqə əsas olur. Məhz belə dövrlərdə dillər bir-birindən sözlər alırlar. "Yeni yaranan anlayışları ifadə etmək, habelə mövcud anlayışları bir-birindən fərqləndirmək məqsədilə başqa dillərdən sözlər alınır. Ümumiyyətlə, dünyada yeknəsəq tərkibli dil yoxdur və dünya xalqlarının sıx inteqrasiyası zəminində həm nəzəri, həm də praktik cəhətdən mümkün deyildir" [3, 242]. Bütün dillərdə müşahidə olunan bu proses müxtəlif sahələrdə əlaqə və münasibətlərin qurulduğu andan başlamış, çağdaş günümüzədək davam etməkdədir. Bu mülahizələri nəzərə alaraq dünyadakı dillərin heç birisini təmiz dil hesab etmək olmaz; "...dillərin yalnız lüğət tərkibində deyil, onların əsas lüğət fondunda da alınma sözlərə rast gəlmək mümkündür.[10, 25]

Fars dilindəki alınmalar.

Fars dilinin leksik fonduna alınma sözlər iki yolla keçmişdir:

I. Vasitəsiz yolla keçən alınma sözlər. Bunlar hər hansı bir dilin təsirinə məruz qalmadan sərbəst şəkildə fars dilinə daxil olan leksemlərdir. Beləki Azərbaycan və ərəb dilindən alınan sözlər fars dilinin leksikasına vasitəsiz şəkildə keçmişdir.

II. Vasitəli yolla keçən alınma sözlər. Bu qəbildən olan sözlər fars dilinə üçüncü bir dil vasitəsi ilə daxil olurlar. Daxil olan zaman artıq onun leksik, fonetik tərkibi dəyişilmiş olur. Latin, yunan, arami alınmaları dolaylı yolla ərəb dili vasitəsi ilə həmin dilin fonetik, orfoqrafik, orfoepik təsirinə məruz qaldıqdan, müərrəbləşdikdən sonra keçmişdir.

Alınma sözlər içərisində “qayıdış alınmalar” da müəyyən çəkiyə malikdir. Qayıdış alınmaların da müxtəlif növləri mövcuddur. Hər hansı bir dildə mövcud olan alınma sözlərin istər mənə və formaca, istərsə də fonetik dəyişikliyə uğraması həmin dilin inkişaf qanunlarına tabedir.

Alınma söz alan dilin sisteminə özünün fonetik, morfoloji, leksik və sintaktik ünsürlərini də keçirir. Başqa dillərdən fars dilinin leksik fonduna keçən bir qrup sözlər əsaslandırılaraq ehtiyac nəticəsində alındığı üçün onlar bu dilin inkişafına, zənginləşməsinə müsbət təsir göstərir. Fars dilinə alınmaların keçmə tarixini və mənbəyini aşağıdakı ardıcılıqla sıralamaq olar:

1. Ərəb alınmaları - VII əsr; 2. Monqol dilindən alınmalar - XIII əsr; 3. Azərbaycan (türk) alınmaları - XVI əsrdən əvvəl və sonrakı dövr; 4. Avropa mənşəli alınmalar - XX əsr.

Fars alınmaları haqqında bəzi fonetik mülahizələr. Məlumdur ki, fars dili genoloji baxımdan, yəni mənşəcə Hind-Avropa dillərinin İran qrupuna, Azərbaycan dili isə Ural-Altay dillərinin türk (oğuz) qrupuna aiddir. Fars dili morfoloji təsnifə görə insirafi (flektiv), Azərbaycan dili isə iltisqi (aqlütinativ) dillər qrupuna daxildir və tipoloji cəhətdən bir-birindən köklü surətdə fərqlənirlər. Buna baxmayaraq bu dillərin qrammatik quruluşunda, xüsusən fellər sisteminə bir-biri ilə tam eyniyyət təşkil edən parametrlərin varlığı ilə də qarşılaşırıq (məsələn, şühudi, nəqli keçmiş zamanlar). Bu dillərin qrammatik sisteminəki morfoloji mənalarda eyniliyi bu xalqların uzun müddətli etnik və dil əlaqələrinin interferativ nəticəsi kimi uzah oluna bilər. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, fars dili və Azərbaycan dillərinin fonetik sisteminə oxşar cəhətlər olsa da (bir sıra samit səslərin tələffüzündə) xeyli dərəcədə fərqli cəhətlər də mövcuddur. Bu dillər əsasən bir-birindən fərqlənən özünə məxsus fonetik sistemə, fonetik qayda-qanunlara, xüsusiyyətlərə malikdir. Belə ki, Azərbaycan dilinin fonetik sisteminə xas olan bir sıra xüsusiyyətlər fars dilində yoxdur və əksinə. Azərbaycan dilində əsas qanunlardan olan ahəng qanunu fars dilində mövcud deyildir. Yəni də bu dildə fars dilindən fərqli olaraq hecanın əvvəlində və ortasında uzun saitlər demək olar ki, işlənmir. Fars dilində isə bu pozisiyada uzun saitlər geniş və rahat şəkildə öz fonetik şəraitini qoruya bilər. Demək, fars dilinə daxil olmuş Azərbaycan sözlərinin tərkibində hər hansı bir ünsür fars dilinin fonetik sisteminə “yad olarsa”, mütləq həmin ünsür dilin fonetik qayda-qanunlarına uyğun şəkildə dəyişdirilir. Eləcə də fars və ərəb

dilindən Azərbaycan dilinə keçmiş sözlər imkan daxilində dilimizin fonetik struktur və sistemi tərəfindən cilalanır və qaydaya salınır. [5, 7, 8]

Azərbaycan və fars dili fonemləri müqayisə müstəvisində. Qeyd edək ki, Azərbaycan dilində 9 monoftonq sait (a, o, u, ı, ə, ü, ö, i, e) [1,20] olduğu halda fars dilində 6 sait monoftonq (a, o, u, e, ə, i), 1 diftonq (ou) fonemi vardır. Demək, Azərbaycan dilinin 3 sait fonemi: /ı/, /ü/, /ö/ fars dilində yoxdur. Odur ki, fars dilində işlənən Azərbaycan - türk alınmalarında müxtəlif fonem dəyişiklikləri əmələ gəlir. Onlardan bəziləri haqqındakı fikirlərimizi sizlərlə bölüşək:

I. Azərbaycan dilinin /ü/ fonemi fars dilinə keçərkən /u/ və /o/ fonemlərilə əvəzlənir.

a) Azərbaycan dilində sözün son hecasında adi kəmiyyətdə tələffüz olunan /ü/ fonemi fars dilində /u/ fonemilə əvəz olunur. Məs: /süpür/→/ sopur سپور; /tütün /→/ tutun/ توتون və s.

- süpür leksemi fars dilinə keçdikdən sonra سپور /sopur/ kimi tələffüz edilir, mənaca da bir qədər dəyişikliyə uğrayaraq, “süpürgəçi” mənasında işlədilir: [bax: 6, c.5, 4033]

سپوری... داشت خیابان لاله زار را ... آب پاشی می کرد. [مشفق کاظمی]

/ **sopuri** ... daş t xeyaban- lalezar-ra... ab paşi mikərd. /

- Bir **süpürgəçi**... Laləzar prospektini... sulayırdı.

- /tütün- / توتون /tutun/ isminin Azərbaycan dilində qısa kəmiyyətdə tələffüz olunan /ü/ fonemləri fars dilinə keçdikdən sonra bu dilin fonetik, orfoepik qaydalarına uyğun olaraq, uzun kəmiyyətdə, /tu:tu:n/ kimi tələffüz edilir. Aşağıdakı nümunəni nəzərdən keçirək:

از برگ های توتون برای تهیه سیگار و تنباکو استفاده می شود. [آل احمد]

/əz bərgəha-ye tutun bəraye təhiyyə-ye siqar o tənbaqu estefade mişəvəd./

- **Tütün** yarpaqlarından siqaret və tənbəki hazırlamaq üçün istifadə olunur.

b) Azərbaycan dilində sözün ilk və ya orta hecasında qısa tələffüz olunan /ü/ saiti /o/ ilə əvəz olunur: tufəng-tofəng, sürmə-sormə, tümən-tomən.

- sürmə - سرمه /sormə/ ismi sürtmək, sürmək mənasında olan sürtmək feilindən əmələ gəlmişdir [10, 316]. Başqa sözlə “sür” feil kökünə isim düzəldən -mə morfeminin artırılması ilə düzəlmişdir. Dahi Nizami “Yeddi gözəl” poemasında سرمه leksemini gözə çəkilən rəng mənasında işlətmişdir.

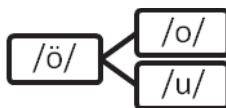
بیزند در چشم کور می دانه در خاک شور می ریزند سرمه

/dane dər xək-e şur mirizənd, **sormə** dər çeşm-e kur mibizənd./

- Toxumu şoran torpağa səpirlər, **sürməni** kor gözə üyüdüb (çəkirlər).

II. Azərbaycan dilində olan /ö/ saiti fars dilində əsasən /o/ ilə əvəz olunur. Məs.: /ördək/ →/ ordək/ اردک; / döşək/ →/doşək/ دوشک; /bölük/ →/boluk/ بلوک; bəzi hallarda isə kəmiyyətcə uzun tələffüz olunan /u/ fonemi ilə əvəz edilir:

/köç/ → /kuç/ کوچ və s. Azərbaycan dili sait foneminin fars dilinə hansı sait fonemlərə çevrilməsini aşağıdakı sxemdə vermək olar:

a) Fars dilinə Azərbaycan dilindən leksemlər daxilində keçmiş /ö/ fonemi dediyimiz kimi çox hallarda /o/ foneminə çevrilir:

- /ördək/ → /ordək/ (اردک)

اردک – پرندۀ اهلی شناگری که پرواز نمی کند، انگشتان پایش پرده دارد و منقارش بزرگ و تخت است. [فرهنگ بزرگ سسخن، ج.1، ص.323]

/ordək pərənde-ye əhli-ye şənagəri ke, pərvaz nemikonəd, ənqoştan-e payeş pərde darəd və menqarəş bozorg və təxt əst./

- **Ördək**- uçmayan, ayaq barmaqlarının arası pərdəli, yastı və düz dimdikli suda üzə bilən ev quşudur.

Fars dilinə keçmiş “döşək” sözünün isə bu dildə fakültativ yazılı və tələffüzü mövcuddur:.. دَشک // تشک

... [9،149، ندوشن اسلامی]. بگیرد می آتش و اتاق ریزد می دَشک روی نفت ...

/nəft ru-ye **döşək** mirizəd və otaq atəş migirəd./

- Neft **döşəyin** üzərinə damcılایır və otaq alışıır (yanır).

b) Bəzi məqamlarda /ö/ fonemli Azərbaycan sözləri keçdiyi dildə /u/ fonemi ilə əvəzlənir:

- /köç/ → /kuç/ کوچ kimi yazılır və o şəkildə də tələffüz edilir. Əli Əkbər Dəhxodanın 14 cildlik izahlı “Lügətnamə” sində və Həsən Ənvərinin 8 cildlik “Böyük söz lügəti”ndə bu leksemin türk (Azərbaycan türkcəsi – Ə.M.) dilindən alındığı qeyd olunur.

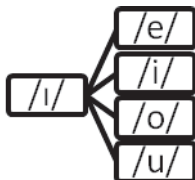
کوچ [ترکی؛ اسم مصدر] رفتن از جایی به جای دیگر به صورت جمعی و خانوادگی همراه با وسایل زندگی

به قصد اقامت. [فرهنگ بزرگ سسخن، ج.1، ص.323]

/kuç [torki, esm-e məsdər] rəftən əz cayı be caye digər be surət-e cəm`i və xanevadegi həmrəh ba vəsayel-e zendegi be qəsd-e eğamət./

- [**kuç** (köç) - türk sözü; feili isim] – ailə üzvləri və ev əşyaları ilə birlikdə bir yerdən başqa bir yerə yaşamaq məqsədilə köçmək.

III. Azərbaycan dilindən alınmış /ı/ fonemli leksemlər fars dilində /e/, /i/, /o/, /u/ fonemləri ilə tələffüz edilir:

a) Azərbaycan dilində sözün ortasında işlənən və qısa tələffüz edilən /ı/ fonemi fars dilində qısa kəmiyyətdə tələffüz edilən /e/ foneminə keçir:

- /ɪ/ → /e/ /qızıl/ → /qezel/ قزل

[این مرد ... بر مادیان قزل و زیبائی سوار بود. [قاضی]

/ in mərd... dər madyan-e qezel o zibayi səvar bud./

- Bu kişi ... gözəl və qızıl rəngli bir madyana minmişdi.

b) Bir çox hallarda isə /ɪ/ → /i/ ilə əvəz olunur və keçdiyi dildə uzun kəmiyyətdə tələffüz edilir: /dayı/ → /dai/; /qırğı/ → /qerği/ قرقى ; və s.

- /ɪ/ → /i/ → /dayı/ → /qai/ دائى // دايى

زن و مرد همگی هم را آجی و ننه و داداش و عمو و دایی صدا می کردند. [شهری]

/zən o mərd həmeği həm-ra abeci və nəne və dadaş o əmu və dayı seda mikərdənd./

/Qadın, kişi hamı bir-birinə Ağbacı (böyük bacı), nənə, dadaş (qardaş), əmi, **dayı** deyə müraciət edirdilər (çağırırdılar)./

c) Azərbaycan (türk) alınmalarının bəzilərində /ɪ/ → /o/ fonemi ilə əvəzlənir. Fars dilində yuxarıda dediyimiz kimi /o/ təbiətən qısa sait fonem olsa da vurğulu hecəda olduğundan bir qədər uzun kəmiyyətdə tələffüz edilir. “Fars dilinin qısa saitləri /ə/, /e/, /o/ vurğulu hecəda uzun kəmiyyətdə tələffüz edilir” [7,130]. /çadır/ → /çado:r/ چادر; /çarıq/ → /çaro:ğ/ چارغ və s.

- /ɪ/ → /o/ → /çadır/ → /çado:r/ چادر

تا چشم کار می کرد خیمه اندر خیمه و چادر پشت چادر. [جمال زاده]

/ta çeşm kar mikərd xəyme əndər xəyme və çador, poşt-e çador./

- Göz işlədikə xəymə, xəyməyə, **çadır**, **çadıra** söykənmişdi.

ç) Azərbaycan dilində sözün son hecasında işlənən və adi kəmiyyətdə tələffüz olunan /ɪ/ fonemi fars dilində /u/ ilə əvəz olunur: /qapı/ → /ğapu/ قاپو // قاپی / və s.

- /ɪ/ → /u/ /qapı/ → /qapu/ قاپو // قاپی

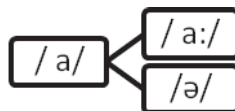
هنگام غروب، چون وقت باز گشت حیوانات از چراگاه بود، مادر بزرگم زری ننه قاپوی

حیاط را باز کرده بود. [محمد رمضانی]

/henqam- eqorub, çon vəqt-e bər gəşt-e heyvanat əz çəraqah bud, madər bozorgəm Zəri nəne qapu-ye həyət-ra baz kərde bud./

- Günəş batarkən heyvanların otlaqdan qayıtma vaxtı nənəm Zəri nənə həyətin böyük qapısını açmışdı.

IV. Azərbaycan dilindəki səslərin fiziki parametrlərinə görə fars dilində olduğu kimi döğmə sözlərimizdə uzun /a:/ fonemi yoxdur. Aparılmış eksperiment təcrübələri göstərmişdir ki, ümumi şəkildə uzun səs kimi qəbul olunan 3 sait fonemdən yalnız /a/ hər cür fonetik şəraitdə öz kəmiyyət və fonetik səciyyəsinə qoruyub, saxlaya bilər. Odur ki, dilimizdəki adi kəmiyyətlə /a/ fonemli sözlər fars dilinə keçdikdə əsasən iki variantda tələffüz edilir

a) Dilimizdə adi kəmiyyətdə tələffüz edilən /a/ uzun /a:/- ya çevrilir. Məs.: /qatıq/ → /qa:teq/ قاتق; /qater/ → /qa:ter/ قاطر...

فاتق // فاتغ – آنچه به همراه نان می خورند؛ نان خورش [فرهنگ بزرگ سخن، ج. 6، ص. 5442

/qateq - آنچه be həmrəh-e nan mixorənd; nan xoreş./

- qatoq (ikili yazılışı var) – çörəklə yeyilən nə isə; yavanlıq.

Müasir dilimizdə bu sözü süddən hazırlanan “qatıq” mənasında işlədirik. Ancaq klassik ədəbiyyatımızda [10, 346], müasir fars dilində də onun alındığı dövrdəki mənası saxlanmaqla, semantikasi bir qədər də genişlənməmişdir.

b) Dilimizdə adi kəmiyyətdə tələffüz edilən bir çox sözlər fars dilinə keçdikdə ilk hecadakı /a/ fonemi /ə/ foneminə şəvrilir. Dilimizin aparıcı və əsas ana qanunu ahəng qanunu pozulur. /a/ → /ə/. (Məlum olduğu kimi fars dilində ahəng qanunu mövcud deyildir.)

Məsələn: /atalıq/→/ətəliq/; Azərbaycan dilindən alınan sözün mənası dəyişilmiş və bir qədər genişlənməmişdir. Bu sahənin gözəl bilici və araşdırıcısı mərhum Həsən Zərinəzadə bu söz və mənaları haqqında aşağıdakı qeydi vermişdir:

اتالىق (əta:leq) // اتالىق (əta:liq) 1- atabəy, tərbiyəçi; 2- atalıq; 3- ağsaqqal Səfəvi dövrü və sonra. " [10, 114]

Əli Əkbər Dehxodanın 14 cildlik “Lügətnamə”sinin birinci cildində bu Azərbaycan alınması haqqında oxuyuruq:

[اتالىق- اسم ترکی – شوهر مادر ؛ قائم مقام پدر ؛ لالا؛ مؤدب ؛ محافظ . [لغتنامه، ج. 1، 843]

/ətəliq – esmə torki – şouhər-e madər; qa'em məğam-e pedər; lala; mo`əddəb; mohafez./

/ətəliq- türk sözü isim; – 1- ananın əri; 2 - atanın əvəzi (yerini tutan); 3 - lələ; 4- tərbiyəçi; 5- qoruyucu; mühafizə edən.

Fars dilinin ən mükəmməl ensiklopedik izahlı lügətində bu sözün dilin söz yaradıcılığında da fəal iştirakını görürük. (اتالىقى)

Bu dilin başqa bir nisbətən müasirliyi özündə əks etdirən farsca-farsca izahlı 8 cildlik dilçi, leksikoqraf alim Həsən Ənvərinin rəhbərliyi və redaktorluğu ilə 2003-cü ildə nəşr olunmuş “Fərhang-e bozorg-e soxən” (Böyük söz lügəti) adlı ensiklopedik əsərdə bu Azərbaycan türk sözünün qrafik nümunəsini həm ق (qaf), həm də غ (qeyn)-lə göstərərək, verilən mənalara əlavə ilaraq, “müşavir”, “məsləhətçi”-ni də etmişdir:

[خواجه عبد الرحيم با سيصد ريش سفيد و اتاليغ آمدند. [عالم آرای صفوی]

/xace Əbdorroxim ba sisəd rişsefid və ətəliq amədənd./

- Əbdürrəhim ağa üç yüz ağsaqqal və müşavirlə təşrif gətirdi.

- /arxalıq/→/ərxə:lo(e)q /ارخالق – arxalıq (adətən tirmə, məxmərdən olan qısa kişi üst geyimi)

مرد ها با ... ارخالق های شیر شکری و عرق چین های سفید... در رفت و آمد بودند. [میر

صادقی]

/mərđha .. ba ərxaloqha –ye şir-şəkəri və əraqçinha-ye sefid... dər rəft o aməd budənd./

- Başlarında araçqın, əyinlərində açıq şəkəri rəngli arxalıq olan kişilər, get-gəl edirdilər.

Fars dilində işlənən Azərbaycan sözlərini müəyyən etmək üçün aşağıdakı

üsullar meyar kimi göstərilir:

I. Fars dilində işlənən və öz-özlüyündə alınma söz olduğu məlum olan leksik vahidlər. Məs.: bacı, quş, yüz başı, ağ, qardaş və s.

II. Ərəb əlifbası ilə yazılmış və tərkibində qaf samiti olan sözlərin çoxu Azərbaycan-türk dilindən alınmışdır. Məs.: qaçaq, qaşiq, qiymə, qoruq, qayıq, qazan və s.

III. Fars dilində sonu aşağıdakı səslərlə bitən sözlərin əksəriyyəti Azərbaycan-türk sözləridir:

a) Sonu -aq, -ağ, -ək, -ok ilə bitən sözlər. otaq, sorağ, ələk, çabuk və s.

b) Sonu -mə//-me feildən isim düzəldən şəkilçilərlə formalaşan sözlər. Məs.: geymə//ğeyme, çəkmə//çəkme, sormə//sorme və s.

c) Sonu -uq, -oq, -iq, -uk fonem birləşmələri ilə bitən leksemlər. Məs.: goroğ, iliğ, boluk və s.

ç) Sonu -çi və -ci şəkilçisi ilə bitən sözlər. Məs.: gurçi, surçi, çayçi, arabaçi və s.

d) Sonu “lıq”, “ləq”, “loq” səs birləşmələri ilə bitən sözlər. Məs.: ətaliğ, gərleğ, başloğ və s.

e) Sonu “laq”, “lax” morfemlərilə bitən sözlər: yeylağ, gəşlağ, batlağ, utlağ və s.

ə) Sonu “maq”, “məq” şəkilçisi ilə bitən sözlər. Məs.: çəxmağ, geymağ, çəxməğ və s.

f) Sonu “ar”, “ər” leksik şəkilçi ilə bitən sözlər. Məs.: çapar, açar, çəpər və s.

g) Sonu “er”, “or” səsləri ilə bitən sözlər. Məs.: gater, çaroğ, çador və s.

ğ) Sonu “ol”, “avol” səsləri ilə bitən sözlər. Məs.: gəravol, gərgəvol və s.

h) Sonu “daş”, “taş” səsləri ilə bitən sözlər. Məs.: dadaş, adaş, Teymurtaş və s.

x) Sonu “ğə//ğe”, “qə//qe”, “kə//ka”, “gə//ge” səsləri ilə bitən sözlər. Məs.: daruğə//daruğe, yorğə//yorğe və s.

ı) Sonu “qi”, “qu”, “ğu” səsləri ilə bitən sözlər. Məs.: gərği, yorğu, olqu və s.

Nəticə: Nəticə olaraq, onu demək istəyirik ki, dillərin qarşılıqlı əlaqələri zəminində Azərbaycan dilindən fars dilinə, eləcə də fars dilindən Azərbaycan dilinə saysız miqdarda sözlər keçmişdir. Azərbaycan və fars dillərinin qarşılıqlı əlaqəsi mövzusu olduqca maraqlı və mühüm məsələlərdəndir. Burada verdiyimiz dəyişikliklər onların yalnız bir hissəsini əhatə edir və yazılı dilə məxsusdur. Danışiq dilində, ağız ədəbiyyatında ləhcə və dialektlərdə hər iki dilin alınmaları daha çoxdur. Bu keçmələrin tarixi çox qədim olmaqla bərabər, miqdarı da durmadan artmışdır. Bu sahənin mükəmməl araşdırıcısı, tədqiqatın incəliklərinə nüfuz edə bilən bir neçə dili öz ana dili kimi bilən görkəmli alim Həsən Zərinəzadə fars dilindəki Azərbaycan alınmaları haqqında yazırdı: “Səfəvilər dövründə fars dilində işlənmiş azərbaycanca sözlər bu dövrdən əvvəlkilərə nisbətən, müasir fars dilində isə Səfəvilər dövrünə nisbətən daha artıqdır” [10, 419].

ƏDƏBİYYAT

1. Axundov A.A.. Azərbaycan dilinin fonetikasi. Bakı: Maarif, 1984, 390 s.

2. David Kristal. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Fifth Edition. Blackwell Publishing, 2003, 508 p.

3. Dilçilik Ensiklopediyası. I cild. F.Veysəllinin redaktəsi ilə. Bakı: Mütərcim, 2006, 243 s.
4. Əli Əkbər Dehxoda. Loğatname. Nəşer: məəssese-ye enteşarat və çap-e daneşqah-e Tehran. celdha-ye əvvəl və dovvom. Tehran: 1372, 3068 s.
5. Fars dilinin orfoqrafiyası, (fars dilindən tərcümə, ön söz, şərhlər və lüğət Ə.B.Məmmədovaya məxsusdur). Bakı: Elm və təhsil, 2011, 231 s.
6. Fərhang-e bozorg-e soxən. 8 celdi. be sərperəsti-ye Həsən Ənvəri. Tehran: Nəşriyye-ye Soxən, nəşr-e əvvəl, 1381, 8592 s.
7. Məmmədova Ə.B.. Fars dilində vurğu (eksperimental tədqiqat işi), AMEA. Bakı: Nafta press, 2007, 242 s.
8. Məmmədova Ə.B.. Fars dilində Təlim və tədrisdə morfoloji çevrilmələrdə fonetik faktorun mövqeyi. Çağdaş dövr və sosial elmlərin aktual problemləri mövzulu Ümumrespublika elmi-praktik konfransın materialları, BDU, 19 dekabr. Bakı, 2016, s. 285-288.
9. Şükürlü Əlisa. Gəncəli Nizamidə türkçülük. Bakı Slavyan Universiteti. Bakı: Kitab ələmi, 2002, 247 s.
10. Zərinəzadə H.. Fars dilində Azərbaycan sözləri. Bakı: Az. SSR EA, 1962, 435 s.

ФОНЕМНАЯ ИЗМЕНЕНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ ЗАИМСТВОВАННЫХ СЛОВ В ПЕРСИДСКОМ ЯЗЫКЕ

А.Б.МАМЕДОВА

РЕЗЮМЕ

Лексика персидского языка на протяжении его исторического развития претерпела значительные изменения, испытывая воздействие различных языков и пополняясь за счет многочисленных заимствований.

В данной статье под названием «Фонемная изменение азербайджанских заимствованных слов в персидском языке» по мере возможности дается информация о гласных фонемах персидский и Азербайджанских языках. Под изменением и адаптацией заимствуемых слов мы понимаем приспособление этих слов к фонетическим нормам заимствующего языка.

Ключевые слова: Азербайджанский язык, Персидский язык, гласные, фонема, заимствование слова, изменение

PHONEMIC ADAPTATION OF AZERBAIJAN LOAN WORDS IN PERSIAN LANGUAGE

A.B.MAMEDOVA

SUMMARY

The lexicon of the Persian language during its historical development underwent significant changes, testing influence of various languages and replenishing due to numerous loans.

The article is deals “Phonemic adaptation of Azerbaijan loan words in Persian language”. We understand the adaptation of these words as adaptation of borrowed words to norms of borrowing language. Adaptation can be phonetic and grammatical.

Keywords: Azerbaijani language, Persian language, vowels, phoneme, loan words, changes